

La *Descendentia*
regum Sicilie
de Pau Rossell



Edició a cura
d'Antoni Biosca i Bas

VNIVERSITAT
DE VALÈNCIA

2019

*f*onts històriques valencianes

Directors de la col·lecció
Antoni Furió i Enric Guinot

© Edició crítica, traducció i estudi introductori,
Antoni Biosca i Bas, 2019

© D'aquesta edició: *Universitat de València, 2019*

© De les il·lustracions dels manuscrits:

Biblioteca de la Universitat de València, Biblioteca del Monestir de Poblet,
Biblioteca Apostòlica Vaticana, Biblioteca della Società Napoletana di Storia Patria,
Biblioteca Comunale di Palermo.

Disseny de la col·lecció: J.P.

Il·lustració de la coberta:

Detall de *Descendentia dominorum regum Sicilie* (ca. 1437), de Paulus Roselus.
Biblioteca Històrica de la Universitat de València, ms. 394, f. 8v

Maquetació: Immaculada Mesa

ISBN: 978-84-9134-424-7

Dipòsit legal: V-1980-2019

Impressió: La Imprenta Comunicació Gráfica, S.L.

*E*studi introductori

PRESENTACIÓ

Aquest treball trau a la llum una obra en llatí medieval que mai havia sigut editada, transcrita o traduïda: la *Descendentia regum Sicilie*, obra del notari valencià del segle XV Pau Rossell. En eixe sentit, ens congratulem de poder publicar aquest treball en la col·lecció Fonts Històriques Valencianes, de Publicacions de la Universitat de València, ja que, d'aquesta manera, és la mateixa ciutat de l'autor la que veu el naixement d'aquest llibre.

La primera publicació d'una obra, o *editio princeps* segons l'expressió filològica, és sempre motiu d'alegria. En aquest cas, amb el repte que suposa treballar amb una obra llatina medieval, es tracta a més a més d'una edició crítica amb la qual hem intentat establir el text de la manera més correcta possible des del punt de vista filològic. En eixe sentit, i és just que siga així, el mèrit de l'obra és de l'autor, Pau Rossell, mentre que la responsabilitat de les errades és de l'editor. Aquesta edició crítica s'acompanya d'una traducció al català i d'un breu estudi introductori, coincidint amb la línia de treballs publicats en aquesta col·lecció.

La *Descendentia regum Sicilie* combina el gènere historiogràfic i el diplomàtic. En principi, es tracta d'una història dels reis de Sicília feta per a justificar la legitimitat d'Alfons el Magnànim, però la quantitat de documentació afegida per Rossell, especialment testaments, és tal que el resultat és una clara combinació dels dos gèneres.

La conquesta de Nàpols per part del rei Alfons el Magnànim el 1442 va suposar directament la reunificació de les dues parts de l'antic regne de Sicília i, indirectament, una relació de la Corona d'Aragó encara més estreta amb els

territoris itàlics continentals. Aquest text, redactat per un valencià per a descriure la descendència dels reis de Sicília, n'és una prova més. La *Descendentia regum Sicilie* pertany a la literatura llatina de la Corona d'Aragó, i més concretament a la referida a territoris extrahispànics. Aquesta literatura ha quedat molt sovint fora dels actuals criteris nacionals a l'hora d'estudiar-la, i aquest fet, juntament amb certs problemes lingüístics, ha provocat que no sempre se li prestara l'atenció que mereix. Però també per això mateix ens podem sentir especialment satisfets perquè aquest llibre haja eixit a la llum.¹

Com ja hem assenyalat, aquest llibre combina el gènere historiogràfic i el diplomàtic. És aquest segon aspecte el que permet que s'haja de considerar com a part del projecte de la Universitat d'Alacant *Corpus Documentale Latinum Valencie* (Codolva). Als companys de l'Àrea de Filologia Llatina de la Universitat d'Alacant, sempre tan atents, vull mostrar el meu agraïment. També vull agrair a Enric Guinot i a Antoni Ferrando, de la Universitat de València, els seus bons consells. Igualment, agraiïc a Robert Escolano, del Servei de Llengües de la Universitat d'Alacant, l'ajuda rebuda per a resoldre els nombrosos dubtes que afecten la traducció del text llatí. No vull oblidar el paper de les companyes del Servei de Préstec Interbibliotecari de la Universitat d'Alacant, que m'han ajudat amb l'obtenció del manuscrits i la seua descripció.

Aquest treball també és part d'un llarg i humil projecte personal, l'objectiu del qual, afortunadament, no acabarà mai: l'edició i la publicació de la literatura llatina inèdita de la Corona d'Aragó. El projecte és molt humil, però l'objectiu no ho és, com tampoc ho és el passat del qual venim i que està format per diferents llengües, el llatí entre elles, escrites a les diferents vores del Mediterrani.

L'AUTOR I L'OBRA

La *Descendentia regum Sicilie* és l'única obra literària coneguda de Pau Rossell, notari valencià que treballava al servei d'Alfons el Magnànim. Es coneix la seua activitat notarial entre els anys 1432 i 1449 (Miralles-Toldrà, 2008: 245; Pispisa, 1976: 836-837). Tal com indica el pròleg de l'obra, Rossell va rebre l'encàrrec d'escriure aquesta obra a través de Joan Mercader, home de confiança del rei Alfons a la ciutat de València.

¶¹ En eixe sentit, ens alegra molt conèixer la publicació recent d'edicions de cròniques llatines sicilianes, com són el *Breve chronicon de rebus Siculis* (Delle Donne, 2017) i l'edició conjunta de les obres *De rebus circa regni Siciliae curiam gestis* i

Epistola ad Petrum de desolatione Siciliae (D'Angelo, 2014). Aquests treballs continuen la vella i lloable herència de Rosario Gregorio (1791 i 1792), que es va interessar per la literatura llatina medieval siciliana.

De vegades s'ha descrit la *Descendentia regum Sicilie* com una obra inacabada. Aquesta percepció, que és errònia al nostre parer, prové del fet que el principal manuscrit que se'n conserva, el conegut com a *Valentinus* i que descrivim en aquesta introducció, no presenta cap èxplícit. A més a més, el còdex que el conserva deixa a continuació nombrosos fulls en blanc, de manera que produeix la impressió que aquests fulls havien de completar-se amb una continuació de l'obra. Però altres raons ens fan pensar que l'obra sí que està acabada. Per una banda, el contingut del text arriba, diguem, fins on ha d'arribar, és a dir, a l'arribada al poder del rei Alfons el Magnànim, que és descrit en els capítols finals del llibre com *rex Alfonsus, feliciter nunc regnans*. Per altra banda, el manuscrit *Valentinus*, com demostrarem en el capítol dedicat a la tradició manuscrita, no conté el text original, sinó que era la còpia dedicada al rei, de manera que cal tindre en compte els altres manuscrits, que sí que tenen èxplícit. Cal entendre, per tant, que la manca d'èxplícit és una característica d'un manuscrit, però no de l'obra.

El nom de l'autor és Pau Rossell, *Pallus Rossellus* en llatí, segons apareix en el manuscrit *Valentinus*. Aquest nom apareix, però, convertit en *Petrus Trossillo* o *Petrus de Trossillo* en els altres manuscrits. No ens estranya una variació del nom en els tres manuscrits italians, ja que comparteixen branca de la tradició manuscrita i és normal que mostren la mateixa variant corrupta del nom, però la presència d'aquesta variant en el manuscrit de Poblet, que forma una branca independent, ens fa pensar que cal prendre amb una certa prudència la forma del nom de l'autor. El nom de Pau Rossell és també el que apareix en la documentació que tracta sobre el pagament que va rebre l'autor l'any 1438 per la redacció del text: «Item a'n Pau Rossel, notari, DL solidos per diverses treballs per aquell sostenguts en cerquar e traure diverses actes, testaments e altres scriptures fahents per la successio del realme de Napols» (Pispisa, 1976: 836). Mantenim, per tant, la forma *Pallus Rossellus*, que editem en el text (P, 9) com a forma llatina del nom «Pau Rossell», però sense deixar d'assenyalar l'anomalia de la transmissió manuscrita d'aquest nom.

El text forma part de la lluita intel·lectual, paral·lela a la militar, respecte a la legitimitat sobre el regne de la Sicília continental entre la Corona d'Aragó, personificada en Alfons el Magnànim, i la família Anjou, personificada en Renat I, que la conquesta militar de Nàpols pel Magnànim l'any 1442 tancaria. És molt significativa la part final del pròleg, on l'autor reclama que tot l'univers ha de reconèixer que Alfons és el legítim rei de les dues Sicílies, i que, per tant, les seues aspiracions territorials eren totalment legítimes. Rossell apunta encara més fi quan reclama ací que l'Església, tradicional aliada dels Anjou en la política territorial italiana, ha d'acceptar aquest fet.

Aquesta lluita intel·lectual entre Aragó i els Anjou està present en altres obres. Renat I, l'últim rei Anjou de Nàpols, va defensar els seus drets en l'obra *Consilium in materia regni Siciliae, autore Petro Ursuleo, qui octodecim conclusionibus ius*

Renati, Ierusalem et Siciliae Regis, in praedictum regnum asserit tam in proprietate quam in possessione, conservada en el manuscrit *Latin 6262* de la Biblioteca Nacional de França (Serra, 2003: 186). A la Biblioteca Històrica de València es conserva un manuscrit del segle XV d'aquest text, catalogat amb el número 676 (Gutiérrez del Caño, 1913-I: 225).

Una altra obra directament relacionada amb aquesta qüestió i que va guanyar una enorme repercussió és el discurs escrit l'any 1440 per Lorenzo Valla, per encàrrec del Magnànim, que portava per títol *De falso credita et ementita Constantini donatione*, obra amb la qual es demostrava que el document esgrimit per l'Església per a justificar els seus drets sobre Itàlia —una suposada donació feta per l'emperador Constantí al papa Silvestre I— era una falsificació medieval. Aquest discurs vindria a representar, dins de la història de la cultura, la superació de la foscor medieval per part de l'humanisme del Renaixement.

El text de la *Descendentia regum Siciliae* forma una mena de panegíric dedicat al rei Alfons, on és descrit com l'hereu ineludible dels dos costats de la corona siciliana. Si la revolta de Palerm contra els francesos de l'any 1282, revolta coneguda com les «Vespres sicilianes», va provocar que Pere III el Gran conquerira —legítimament, segons Rossell— la part insular del regne i deixara la part continental en mans de l'Anjou, la conquesta de Nàpols per part del Magnànim tancaria el cercle i deixaria definitivament resolta la qüestió de la dinastia siciliana. Encara que, de manera interessada, no totes les herències dels reis sicilians són ben explicats per Rossell (Pispisa 1976, *passim*), el resultat és una proclama de cara al món i l'Església de la legitimitat del rei Alfons.

DESCRIPCIÓ DE MANUSCRITS

El text de la *Descendentia regum Siciliae* es conserva en cinc manuscrits. Hem donat nom i sigla a cadascun d'ells. Són els següents.

Valentinus (V): València, Biblioteca Històrica de la Universitat de València, ms. 394, (abans 806) (segle XV).

Còdex de pergamí, segle XV, 59 fulls, 388 × 278 mm. Text a dos columnes de 225 × 70 cadascuna, sobre 40 línies per full. Numeració llatina al marge superior dretà de cada full. Títols de capítol en roig. Escrit per una mà, que de vegades repassa la mateixa escriptura. En el full 8v conté la il·lustració de Lleonard Crespí que s'inclou en l'apèndix d'aquesta edició. Malgrat que no hi ha èxplícit final, l'obra acaba amb el regnat d'Alfons el Magnànim, de manera que sembla una obra acabada. La major part del còdex conté fulls pautats sense usar. El full 9r conté inicial miniada amb or i ornaments en tots els marges amb fulles i

animals fantàstics. En el marge inferior es veuen dos arbres i dos animals similars a estruços envoltant l'escut del regne de Sicília sota casc reial del drac. Una anotació posterior indica la procedència, assenyalant: *es de la librería de San Miguel de los Reyes*. Procedeix, per tant, de la biblioteca del duc de Calàbria i de la biblioteca del rei Alfons el Magnànim.

Contingut:

1r-8r: fulls en blanc

8v: Il·lustració de Lleonard Crespí amb la descendència dels reis de Sicília

9r-33v: *Descendentia regum Sicilie*

34r-58v: Fulls en blanc payoutats. Falta el full 54

59: full en blanc

Populetensis (P): Poblet, Biblioteca del Monestir, ms. 106 (segle XVI)

Còdex de paper, segle XVI, 75 fulls, 250 × 190 mm. Text de 150 × 100 mm. de caixa d'escriptura, sobre 20 línies per full. Numeració aràbiga per pàgines en els marges superiors. Una única tinta i mà. En el primer full hi ha el títol: *Libellus regiae successionis regnorum Siciliae Hierusalem et aliorum*. En el mateix full s'afegeix: *Authore Petro Trossillo de Valentia*. Després, en els tres fulls posteriors hi ha un índex combinat de capítols i onomàstic. Tot el text presenta anotacions marginals, fetes per altra mà, que assenyalen breument els noms i els fets més importants narrats en el text.

Contingut:

1r: títol

2r-4v: índex temàtic i onomàstic

5r-74r: *Descendentia regum Sicilie*

Barberinus (B): Roma, Biblioteca Apostòlica Vaticana, ms. Barb. lat. 2434 (segle XVII)

Còdex de paper, segle XVII, 55 fulls, 22 línies per full. Numeració aràbiga dels fulls en els marges superiors. Altres numeracions apareixen ratllades, cosa que sembla indicar que el manuscrit ha estat anteriorment enquadernat en altres còdexs amb altres fulls manuscrits. Una única tinta i mà a tot el còdex. En el primer full s'indica *Libellus Regiae successionis Regnorum Siciliae Hierusalem et aliorum compositus per Petrum Trossillo de Valentia in quo concludit successionem pertinere ad Rege Aragoniae et Siciliae ultra Pharum non autem ad Carolum Comitum Prouintiae qui regnum Corradino decollato usurpauit*. Es tracta del mateix títol que presenta el manuscrit *Siculus*. En el full 55v, l'últim del còdex, pot llegir-se com a colofó: *Finis, laus Deo purissimeque Virgini Marie, amen*. Es tracta del mateix èpilog que presenta el manuscrit *Sicilianus*.

Contingut:

1r-55v: *Descendentia regum Sicilie*

Neapolitanus (N): Nàpols, Biblioteca della Società Napoletana di Storia Patria, ms. XXIV C 15 (segles XVII-XVIII)

Còdex de paper, segle XVII, 81 fulls, 260 × 190 mm. sobre 25 línies per full. Numeració aràbiga dels fulls en els marges superiors. Una única tinta i mà per cada obra. En el primer full hi ha el títol *Libellus Regiae successionis Regnorum Siciliae Hierusalem et aliorum compositus per Perrum Trossillo Valentianum in quo concludit successionem pertinere ad Rege Aragoniae et Siciliae ultra Pharum non autem ad Carolum Comitem Prouintiae qui regnum Corradino decollato usurpauit*. En el full 51 hi ha anotacions d'una mà diferent, i a partir del full 52 hi ha, per una tercera mà, l'obra titulada *Iura Regum Aragonum in Regno Siciliae scriptum manu mei V.I.D. Abbatis Ferdinandi Apicellae quondam Regi Consiliarii Ioannis Battistae filii, anno domini 1647 die 29 Aprilis quae iura fuerunt mihi improntu datae a Iosepho Corcione*. Els fulls que contenen aquesta última obra tenen numeració pròpia.

Contingut:

1r-48v: *Descendentia regum Siciliae*

49r-50v: fulls en blanc

51r-51v: anotacions bibliogràfiques en italià

52r-81r: *Iura regum Aragonum in regno Siciliae*

81v-85v: fulls en blanc

Siculus (S): Palerm, Biblioteca Comunale, ms. QqD79 (segle XVIII)

Còdex de paper, segle XVII, 55 fulls, 27 línies per full. Sense numeració dels fulls. Una única tinta i mà per cada obra del còdex, les dues del segle XVIII. En el primer full s'indica *Libellus Regiae successionis Regnorum Siciliae Hierusalem et aliorum compositus per Petrum Trossillo de Valentia in quo concludit successionem pertinere ad Rege Aragoniae et Siciliae ultra Pharum non autem ad Carolum Comitem Prouintiae qui regnum Corradino decollato usurpauit*. Es tracta del mateix títol que presenta el manuscrit *Barberinus*. En el full 33v pot llegir-se com a colofó *Finis, laus Deo purissimeque Virgini Marie, amen*. Es tracta del mateix èpilog que presenta el manuscrit *Sicilianus*.

Contingut:

1r-33v: *Descendentia regum Siciliae*

34: full en blanc

35r-49v: *De nobilitate*, obra d'Antonio de Ferrariis, conegut com Galateo.

49v-50r: índex d'obres d'Antonio Ferrari

50v-62r: fulls en blanc



Beausit
 illis piam
 leuagordis
 pchit Al
 nualis
 regalis
 letitudo
 deinde
 amorem

deceat - pcepit atq conat
 quocumq verum maxime virtuosu
 ad pui idit vobu ad quafuones
 cum de dero anelare Sed stentata
 cupidiss hui pcedit - Tans emide
 matre latione et belleum natis
 iustiorum tot cotidie nouis guara
 tium imogones iudicij vt nifi de
 iustitia conatus eius hui virtute
 respiceret et quidones ipis im
 pias exiretaret ius humani fide
 res contendunt abulis exquie
 zer - et dato repudio contordia ex
 mundi huius exularet - Jooqles
 pcedit et diu pnt ut appetitus
 nexius sub iuris regula huius
 der quam genus humanum ut
 donette huius Alterum non leat
 ius huius cuq tribuat iudicant
 Sane tot oib manifeste pnotit
 qualiter ille vagnus dny rece
 dii Imperator fraderius tenid
 ex progenitorum legatione huius
 sione ultra imperialem dignitate
 Regnorum Sicilie pentalen et
 aliorum eis adiacentium legonij
 pnti vidualer et penter et fac

bellis huiusq pemyssione dypolique
 et legali filijs et descendentes ep
 dictorum Regnorum dignitate regali
 pfulgentibus et emata cupiditas il
 lius verans liazoli Conquis pnotit
 et fozallectu huius cupiditas manit
 moze violente pcedit in Regna
 supradicta sigellit tibi ate qe le
 spm titulum imponendo omi pel
 polita ragione dxx aute pacificus
 ompotens deus eternus iudex iusto
 Recto fortis Circa quem omnia reuel
 untur Omnia enim omniump
 zeru pmediale pncipij quid oia
 dypolit in numero pondere et men
 sura ius potentia similitudine cellu
 redit ad plana iniquum eamini
 na declinat ad iusna superborum
 elata cornua destruit Condidit pa
 ra iudicere conuertit et alpeia in
 vias planas deducit illa strenu
 vna belluoli dypne monore dete
 ferendi dragorum legis amia p
 fuisse ut hereditaria Regna pcedit
 excellenillime condeus hie Constant
 eudem magis impatione haderis
 ne pnt legitione amia huius p
 nti liazoli supradicti ex pcedit quicq etc
 niam cupiditatem respiciendo
 huius elata superbia destruit hie
 iecta pntentem eis conuolendo
 donaret Sic enim dypna fauente
 clementia huius hie legum exitit
 et dicitur huius hie dicitur huius
 huius pntentem dicitur dicitur huius
 huius hie dicitur huius hie dicitur huius

Manuscrit Valentinus, València, Biblioteca Històrica de la Universitat de València, ms. 394, f. 9r.

Libellus Regia Successionis Regnoꝝ
Siciliae, Jerusalem, et aliorum.

Proemium operis.

Rex pacificus pia miseratione disposuit, naturalis ratio, legalis institutio, commune desiderium amicos decrevit, praecipit, atque optat, unumquemque virum, maxime virtuosum, ad proprii patrimonij acquisitionem cum desiderio antelare. Sed affrenata cupiditas, sui prodiga, pacis emula, mater litium, et bellorum; materia iurgiorum tot quotidie novas guerrarum commotiones inducit, ut nisi Dei iustitia conatus eius sua virtute reprimeret, et questiones ipsius implicitas extirparet, insuamini foederis contendendum abusus extirperet, et, dato repudiio, concordia extra mundi limites exularet. Ideoque Lex proditorum et disposuit ut appetitus noxius sub iuris regula limitetur, per quam genus humanum, ut honeste vivat, alterum non laedat, ius suum

Lex, regula morum
quare sit intro-
duca.

Libellus Regis Successionis

390

1.

4

Regnorum Siciliae, Hierusalem, et aliorum
Compositus per Petrum Trovillo de Valencia
in quo conclusio successione perhibere
Regem Aragonie, et Sicilia ultra
Marum, non autem ad Carolum
Comitem Provincia, qui Regni
Comadins deobliis usurpavit.



Deus pacificus pia misericordia disposuit, na-
turalis ratio legalis instituit, communi desiderio
animarum decrevit, praecepit atque optat unum-
quemque virum modicam virtutem ad propriam pa-
trimony acquisitionem eum desiderio anhele.
Sed effrenata cupiditas sui prodiga, pacis amula
mater litium, et bellorum, materia inurgiorum.
Et quotidie novas guerrarum commotiones in-
ducit, ut nisi Dei Justitia conatus eius sua
virtute reprimeret, et questionis ipsius imple-
vitae extirparet, Jus humani Federis contem-
nentium abusus exstinguere, et dato repudio con-
cordia extra mundi Limitis exularet. Deoq.

Libellus Regie successionis Regnorum Si-
cilie, Hieruzalem, et aliorum comparitus
per Ferrum Grossillo Valentianum, in quo
concludit successionem pertinere ad Regem
Aragonie et Sicilie ultra Pharam, non
autem ad Carolum Comitem Prouintie,
qui Regnum Conradine decollato usurpauit

Pres pacificus pia miseratione disposuit naturalis
ratio legalis instituit, commemoratione desiderii
animorum decrevit, precipit, atque optat unum-
quemque virum maxime Virtuosum, ad proprium
patrimonium acquisitionem cum desiderio arhe-
let, sed effrenata cupiditas sui prodiga, pacis
emula, mater litium, et bellorum, materia iur-
giorum tot quotidie notas guerras commotiones
inducit, ut nisi Iustitia Dei conatus ejus sua
virtute reprimeret, et quæstiones ipsius impli-
citam extirparet, Jus humani fœderis conten-
dentium abusus exstingeret, et dato repudio
concordia extra mundi limites exularet, ideoq;
les prodit, et disposuit, ut appetitus obnoxius
sub juris regula limitetur, perquam genus hu-

Libellus Regis successionis Regnorum Siciliae
Hierusalem, et aliorum, compositus p̄ Petru
Trosillo de Valentia, in quo concludit
successionem pertinere ad Regē
Aragonie, et Siciliae. Ultra p̄ hanc;
non autem ad Carolum Comi-
tem Provincia, qui Regnum
Corradino decollato
usurpauit.



Res pacificus qua miseratione disposuit, naturalis ratiolo-
gicis instituit, commune desiderium animarum decreuit, pro-
cipit, atque optat ut unquamque vitam maxime iudici-
osum ad propriis patrimonij acquisitionem eam desi-
derio anseles, sed effrenata cupiditas, sui prodiga, pa-
cis emula, mater litium, et bellorum, mater iracun-
diam tot quotidie nouas guerrarum comotiones inducit,
ut nisi Dei iustitia conatus eius sua uirtute reprimere-
ret, et quaestiones ipsius implicitas extirparet,
Ius Romanum foederis concordentium abusus extin-
queret, et dato repudij concordia extra mandu-
linites exudaret. Ideoque lex prodijt et despo-
suit, ut appetitus omnium sub huius regula limi-
tetur, per quem genus humanum, ut honeste uiuat
alteram non laedat, sed iuxta unicuique tribuat et
informetur. Sanè toti Orbi innotuit, qualiter ille
magnus diuice recordationis, Imperator Fredericus
secundus ex progenitorum legitima successione
ultra Imperialem dignitate Regnorum Siciliae. Sic

IL·LUSTRACIÓ DE LEONARD CRESPI SOBRE EL MANUSCRIT *VALENTINUS*

Un dels aspectes de l'obra que més ha atret l'atenció dels especialistes és la interessant il·lustració que decora el full 8v del manuscrit *Valentinus*, com demostren els estudis d'Almarche (1920), Villalba (1964), Serra (2003) o Ramón (2007).

Hi ha documentació que mostra que Leonard Crespí reconeixia haver cobrat el dia 11 de març de 1437 trenta-tres sous per il·luminar un còdex esmentat com *Libre de les succecions*, mentre que Joan Castellar cobrava 16 sous i mig per l'enquadrernació. Un any més tard, Leonard Crespí cobrava pel seu treball en un còdex esmentat com *Llibre de les successions del reialme de Nàpols* (Pispisa, 1976: 836).

Aquesta il·lustració mostra dos elements ben presents en el contingut de l'obra: la justificació de la legitimitat dinàstica del rei Alfons al tron del regne continental de Sicília —o regne de Nàpols— i la conquesta del regne per les armes, fet que culminaria pocs anys després, l'any 1442.

La imatge representa un doble arbre genealògic que parteix del rei Roger, primer rei de Sicília, i descendeix fins el rei Alfons el Magnànim. L'arbre és doble perquè representa l'herència dinàstica tant per part del pare com de la mare del rei Alfons. L'arbre de l'esquerra de la imatge parteix del nom del rei Roger cobert per una gran corona coberta per un filacteri amb la inscripció *Descendentia dominorum regum Sicilie*, que pot ser entesa com el títol de l'obra. Des d'aquesta corona, situada en la part superior de la imatge, descendeixen una sèrie de caselles rectangulars, 28 en total, amb els noms i els títols dels descendents del rei Roger fins a arribar al rei Alfons. El segon arbre genealògic, ubicat a la dreta de la imatge, parteix de la figura del rei Roger decorat amb els atributs reials: corona, ceptre i el «pom» o «món», conegut també com a *mundus cruciger*. La figura de Roger està envoltada del filacteri amb les paraules *Rogerus primus rex Sicilie*. Des d'aquesta imatge descendeix una sèrie d'inscripcions amb els noms dels descendents del rei fins a arribar a la figura d'Alfons. Cadascuna d'aquestes inscripcions presenta a cada costat un globus amb una breu inscripció: el globus de l'esquerra indica la relació d'aquest descendent amb el rei Roger, i el globus de la dreta, la relació de l'avant passat amb el rei Alfons.

La figura del Magnànim, que apareix en la part inferior de la imatge, rep les dues línies successòries procedents del rei Roger. El rei Alfons, tocat amb corona i vestint amb la senyera, apareix entrant a una ciutat amb forma de castell, que pot representar la ciutat de Nàpols. El rei porta a la mà una espasa, de manera que pot perfectament simbolitzar l'entrada del rei a la ciutat per les armes, és a dir, la conquesta de Nàpols.

La línia successòria de la dreta parteix d'unes paraules posades en boca del rei Roger referides a Sicília: *hec est mea*. El final de la successió acaba també en unes paraules del rei Alfons, referides al títol de rei de tota Sicília, inclosa la part continental: *is enim est meus*. Aquestes paraules del Magnànim poden servir de brevíssim resum del contingut de la *Descendentia regum Sicilie*.

Afegim a continuació la transcripció dels textos de la il·lustració. Tal com hem indicat abans, la transcripció d'aquestes inscripcions no segueix els criteris d'edició del text i, per tant, mostra les grafies dels textos tal com apareixen en la il·lustració.

Descendentia dominorum regum Sicilie

Gradus parentele descendente linee et ascendente inter dominum regem Alfonsum, feliciter nunc regnantem, et alios reges Sicilie

Rogerus, rex primus Sicilie per acquisitionem per patrem et patruos, scilicet a manibus Serracenorum

Guillelmus primus, rex filius dicti regis Rogerii	Constancia, filia dicti regis Rogerii, et fuit uxor Henrici imperatoris
Guillelmus secundus, rex filius dicti regis Guillelmi	
Tancredus rex, frater naturalis, tamen proxime dicti regis Guillelmi	
Henricus, imperator et rex Sicilie ex persona Constancie, consortis sue, filie regis Rogerii supradicti	
Fredericus, imperator et rex Sicilie et Iherusalem, filius dictorum imperatoris Henrici et imperatricis Constancie	
Conradus rex, filius dicti imperatoris Frederici	
Manfredus rex, frater dicti Conradi et filius dicti imperatoris Frederici	
Conradinus rex, filius supradicti regis Conradi et nepos dicti imperatoris Frederici	Constancia, filia dicti regis Manfredi et neptis dicti imperatoris Frederici, ac uxor Petri, regis Aragonum
Petrus secundus, rex Aragonum et Sicilie ex persona Constancie, consortis sue supradicte	
Iacobus secundus, rex Aragonum et Sicilie, filius dictorum regis Petri et regine Constancie	
Fredericus, rex Sicilie, frater dicti regis Iacobi et filius dictorum regis Petri et regine Constancie	Alfonsus, rex Aragonis, filius dicti regis Iacobi et heres substitutus primo gradu in regno Sicilie in testamento regis Frederici, eius patruus
Petrus, rex Sicilie, filius dicti regis Frederici	Petrus tercius, rex Aragonis, filius dicti regis Alfonsi et heres in dicto regno Sicilie quarto gradu, substitutus eodem testamento et in isto uinculum longum habuit
Ludouicus, rex Sicilie, filius dicti regis Petri	Iohannes, rex Aragonum, filius dicti regis Petri
Martinus, rex Aragonum, et Martinus, rex Sicilie, eius filius, sunt regnantes ex linea collateralis et descendenti a substituto	Martinus, rex Aragonis, eius frater et filius dicti regis Petri, et Martinus, eius filius, simul regnantes
Ferdinandus, rex Aragonis et Sicilie ex linea collateralis et descendenti a substituto et a primis regibus	
Alfonsus, rex Aragonis et Sicilie, nunc feliciter regnans ex linea collateralis et etiam descendenti a substituto et a primis regibus	



Infans Petrus, comes Impu-
riarum, eius frater, filius dicti
regis Iacobi et heres secundo
gradu, substitutus in dicto
regno Sicilie eodem testa-
mento

Infans Raimundus Berenga-
rius, comes Montanearum
De Prades, eius frater, filius
regis Iacobi heresque in dic-
to Sicilie regno tercio gradu
substitutus eodem testamento

Elienor, regina Castelle, filia
dicti regis Petri

Martinus, rex Aragonis,
eius frater et filius dicti
regis Petri, et Martinus,
eius filius, simul regnantes

Alfonsus, rex Aragonum
et Sicilie, rex feliciter
nunc regnans, filius dicti
regis Ferdinandi

PROPOSTA DE *STEMMA CODICUM*

La gran diferència de datació que hi ha entre els manuscrits que conserven la *Descendentia regum Sicilie* fa apuntar que, sense profunditzar-hi més, el manuscrit més antic sembla ser el més adequat per a convertir-se en el text base d'una edició. Aquesta circumstància és especialment significativament quan un dels cinc manuscrits, el *Valentinus*, és coetani a la redacció del text i, per tant, podria ser-ne l'original. Aquesta idea, perfectament comprensible, ha sigut acceptada pels estudiosos. Pispisa basa el seu article únicament sobre el manuscrit valencià, i Colletta arriba a afirmar que els altres manuscrits no són útils per a editar el text: «In quanto deteriori rispetto al codice alfonsino di Valencia, essi non risultano utili, pertanto, ai fini di un'edizione del testo» (Colletta, 2016: 71). A pesar d'això, hem considerat útil transcriure tots els manuscrits per a fer una *collatio codicum* que permeta establir amb seguretat quina és la relació entre els manuscrits.

El resultat és en part sorprenent, ja que, si bé està fora de dubte que el manuscrit *Valentinus* és el millor, sembla clar que en alguns casos les millor lectures s'han d'extraure dels altres manuscrits. Posem-ne uns exemples.

Hi ha ocasions en què el manuscrit *Valentinus* omet text que apareix en els altres manuscrits. És el cas del passatge *expulsis Sarracenis totaliter et deiectis* (4, 3), on només el *Valentinus* omet *totaliter et deiectis*. El mateix cas ocorre en els passatges: *per mortem autem dictorum* (4, 12); *possessit regnum prefatum et regnavit uiginti tribus annis* (8, 1); *fuit per ipsum captus* (11, 11); i *sepultura nostra fiat* (39, 1), on el manuscrit *Valentinus* és novament l'únic a ometre parts del text, és a dir, *autem* (4, 12), *et regnavit* (8, 1), *per ipsum* (11, 11) i *nostra* (39, 1).

També hi ha ocasions en què el manuscrit *Valentinus* mostra lectures clarament errònies. Un exemple és el passatge on el text fa referència a Isabel, esposa de Frederic II i filla del rei de Jerusalem. Tots els manuscrits donen la lectura següent: *imperatricis relicte dicti imperatoris Frederici filieque regis Ierusalem* (32, 2). El manuscrit *Valentinus*, al contrari, mostra un incoherent *imperatricis relicte dicti imperatoris Frederici felicisque regis Ierusalem*. Altres casos d'errades del manuscrit *Valentinus* són més subtils. Un exemple és la quantitat d'onces d'or que apareixen en el testament del rei Frederic III. En el capítol 68 queda clar que el rei deixa cinc-cents onces a l'infant Joan: *uncie quingente legate eidem infanti Iohanni* (68, 1). Més endavant, es fa menció d'aquesta donació: *uncie quingente relicte eidem infanti Iohanni* (69, 2). En aquesta segona ocasió, el manuscrit *Valentinus* dona una lectura clarament errònia que mostra *quinquaginte* en compte de *quingente*.

Hi ha un tipus d'errada de còpia que és especialment significatiu. Es tracta del conegut com a «salt d'igual a igual» o, més tècnicament, homeotelèuton, produït per l'omissió del text que hi ha entre dues aparicions pròximes de la mateixa paraula o grup de paraules en el text que s'està copiant. Aquesta errada es produeix quan el copista deté la lectura de l'original en la primera aparició de la pa-

raula, prenent aquesta com a marca de lectura, i continua la lectura en la segona aparició de la paraula. El resultat és que el text que hi ha en l'original entre les dues aparicions de la mateixa paraula no és copiat pel copista. Una errada d'aquest tipus és una prova indiscutible que el copista està copiant un text escrit anterior.

Una errada d'aquest tipus apareix en el manuscrit *Valentinus*. En el testament del rei Alfons III el Franc, s'inclou el passatge següent: *Frederico, fratri nostro et suo, si uiueret, et, si tunc non uiueret, restituat ea omnia predicta infanti domino Petro, fratri nostro et suo. Item si dictus* (58, 3-4). El manuscrit *Valentinus* mostra un clar cas d'errada per homeotelèton, ja que suprimeix el text que hi ha entre les dues ocasions en què apareix *fratri nostro et suo*: *Frederico, fratri nostro et suo. Item si dictus*. Aquesta errada de còpia demostra definitivament que el manuscrit *Valentinus*, tot i ser el millor per a establir el text de l'edició, no és l'original i que, per tant, cal fer-ne una edició crítica tenint en compte tots els manuscrits per a la reconstrucció de l'arquetip.

És evident, i ho explicarem més endavant, que hi ha una clara coincidència entre els tres manuscrits conservats a biblioteques italianes, és a dir, els manuscrits *Barberinus*, *Siculus* i *Neapolitanus*. Això ens fa deduir que la tradició manuscrita es divideix en tres branques: la formada pel manuscrit *Valentinus*, la formada pel manuscrit *Populetensis* i la formada pels tres manuscrits italians.

Ja hem assenyalat que el manuscrit *Valentinus* conté omissions de texts i un cas d'errada per homeotelèton. El manuscrit *Populetensis* també conté omissions, com, per exemple, el cas dels passatges *dicti Roberti ducis* (4, 12) i *diuina fauente clementia Romanorum* (12, 2), on s'ometen les paraules *ducis* i *clementia* respectivament. El manuscrit *Populetensis* també presenta un cas d'errada per homeotelèton. En la descripció del regnat del rei Tancred I es narra que Constança va fugir del rei per a casar-se amb l'emperador Enric VI: *dominio dicti Tancredi, et ad dictum imperatorem ad nupcias celebrandas* (9, 2). El manuscrit *Populetensis* mostra aquesta errada ometent el text que hi ha entre les dues aparicions de la paraula *ad*: *dominio dicti Tancredi, et ad nupcias celebrandas*. Aquesta errada demostra que el manuscrit *Populetensis* és còpia d'un original escrit anterior i que no és l'original d'on provenen els manuscrits posteriors.

El tres manuscrits italians (*Barberinus*, *Siculus* i *Neapolitanus*), que formen una branca pròpia, també presenten omissions. És el cas dels passatges *notus est terminus finis sui* (36, 1), *dictus Fredericus, post ipsum primogenitus* (60, 7), o *instituit heredem in regno Sicilie, ducatu Apulie et principatu Capue, regem Petrum, filium suum* (títol del capítol 62), on els tres manuscrits italians ometen, respectivament, *terminus* (36, 1), *post ipsum* (60, 7) i *in regno Sicilie, ducatu Apulie et principatu Capue, regem Petrum, filium suum* (títol del capítol 62). Això demostra que els tres manuscrits italians formen una branca pròpia del *stemma codicum*.

D'aquesta manera es pot concloure que l'arquetip ha de ser reconstruït a partir de la confrontació, o *collatio*, de les lectures de les tres branques: la primera,

*Í*ndex general

<i>Estudi introductori</i>	7
Presentació	7
L'autor i l'obra	8
Descripció de manuscrits	10
Il·lustració de Lleonard Crespí sobre el manuscrit <i>Valentinus</i>	18
Proposta de <i>stemma codicum</i>	22
Criteris d'edició	26
La nostra traducció	29
Edició crítica i traducció anotada de <i>Descendentia regum Sicilie</i>	30
Bibliografia	30

DESCENDENTIA REGUM SICILIE

PROLOGVS	34
1. De dominio regis Menalai	42
2. De dominio imperatoris Constantinopolis	42
3. De dominio Sarracenorum	42
4. De acquisitione et dominio quinque fratrum, filiorum comitis Normandie	42
5. De dominio Simeonis, filii comitis Rogerii	48
6. De dominio regis Rogerii, primi regis Sicilie post Sarracenos	48
7. De dominio regis Guillermi primi	48
8. De dominio regis Guillermi secundi	50
9. De dominio regis Tancredi	52
10. De dominio imperatoris Henrici ex persona Constantie, uxoris sue	52
11. De dominio imperatoris Frederici in regnis Sicilie et Ierusalem	54

12. Testamentum serenissimi imperatoris Frederici, Ierusalem et Sicilie regis	58
13. Clausula herentie Conradi	60
14. Vincula herentie	60
15. Facit Manfredum baliu[m] pro dicto Conrado	60
16. Legatum factu[m] Manfredo de principatu Taranti et certis aliis	60
17. Legatum factu[m] Frederico, nepoti imperatoris	62
18. Legatum factu[m] Henrico	62
19. Legatum pro subsidio Terre Sancte	62
20. Dispositiones de certis restituendis et aliis	62
21. De libertatibus subditorum	62
22. Quod ecclesie restituantur si lese sunt	64
23. De quodam ponte reficiendo	64
24. Libertas captiuorum	64
25. De remuneratione familiarum	64
26. De proditoribus	64
27. De solutione debitorum	66
28. De iuribus Ecclesie Romane restituendis	66
29. De sepultura	66
30. Actum	66
31. De dominio regis Conradi primi	68
32. De dominio regis Manfredi	72
33. Hic de Carulo, comite Prouincie	72
34. De dominio regis Conradi secundi, alias Conradini	74
35. De dominio regis Petri secundi, regis Aragonum, ex persona Constantie, uxoris sue	76
36. Testamentu[m] illustrissimi regis Petri, regis Aragonum predicti	
37. Electio executorum testamenti	78
38. De debitis soluendis	80
39. De sepultura fienda	80
40. Legatum monasterio Sanctarum Crucum	80
41. Legatum monasterio Populeti	82
42. Legatum pauperibus	82
43. Heredis institutio	82
44. Legatum infanti Iacobo	84
45. Legatum Frederico et Petro infantibus	84
46. Legatum filie	86
47. Legatum alteri filie	86
48. Legatum regine Constantie, consorti testatoris	86
49. Substitutiones facte heredibus uniuersalibus	88
50. Substitutio Violanti infanti	90
51. Clausula finalis	90

52. De dominio regis Iacobi, filii regis Petri et regine Constantie	90
53. Testamentum illustrissimi Alfonsi, regis Aragonum, dicti regis Petri filii	92
54. Clausula manumissoria	94
55. De debitis soluendis	94
56. De sepultura	94
57. Legatum monasterio Fratrum Minorum	96
58. Heredis uniuersalis institutio cum substitutionibus	100
59. Clausula finalis	102
60. De dominio regis Frederici, filii regis Petri et regine Contantie	104
61. Testamentum serenissimi regis Frederici, regis Sicilie	112
62. Instituit heredem in regno Sicilie, ducatu Apulie et principatu Capue, regem Petrum, filium suum	114
63. Prohibet alienationem ducatus Calabrie	116
64. Institutio facta Guillermo, eius filio, de ducatibus Athenarum et Neopatrie et aliis	116
65. Institutio facta infanti Iohanni, filio suo, de certis comitatu et terris	120
66. Prouidet de tutore filio et nepoti ex rege Petro nascituris	122
67. Substitutio facta dicto regi Petro uniuersali heredi	126
68. Substitutio facta infanti Guillermo duci Athenarum et Neopatrie	128
69. Substitutio facta infanti Iohanni	130
70. Substitutio facta omnibus filiis, scilicet regi Petro, duci Guillermo et infanti Iohanni, et filiis ipsorum	132
71. Clausula finalis dicti testamenti	134
72. Firma omnium filiorum	134
73. De dominio regis Petri, regis Sicilie, filii regis Frederici	136
74. De dominio regis Ludouici, filii dicti regis Petri	138
75. De dominio regi Petro tertio, regi Aragonum, pertinente	140
76. De dominio regis Ferdinandi	142
77. De dominio regis Alfonsi, feliciter nunc regnantis	142
78. Conclusio libelli	144
<i>Índex antroponímic</i>	149
<i>Índex toponímic</i>	153

*f*onts històriques valencianes
73.



Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

VNIVERSITAT  VALÈNCIA